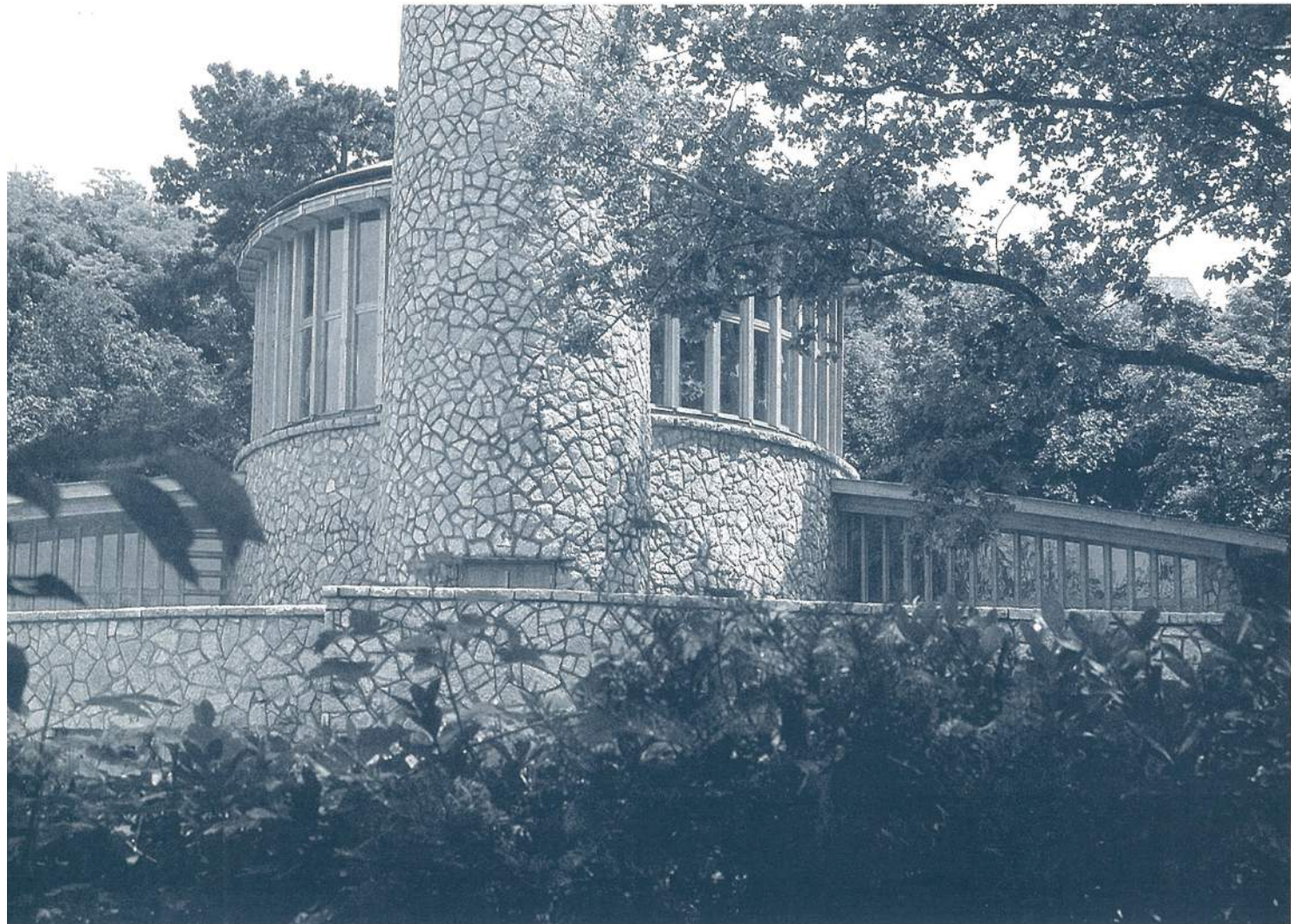

FOTÓ: NAGY TAMÁS

Nézet a torony felé / View towards the tower

Az evangélikus templom az igehirdetés által válik szakrális térré.

Úgy hiszem, egy építész víziói (éppígy) a műhelymunka által válhatnak hitelessé. Rítus, ahogy a részletek kidolgozása, gondos felügyelete során épül fel a ház; megidéződik a Teremtés maga.

Tető részlet, a háttérben Kotsis Iván temploma /

Detail of the roof with the church of Iván Kotsis in the background

Nagy Tamás házainak anyaghasználata, annak struktúrája jelentéssel bír: védettséget sugall. A téglá („égetett föld”) és a kőfelületek a fénnel indukáltan kommunikálnak velünk. A fabútorzat otthonos melegséget, a tölgyfa külső ajtók az erős megtartást közvetítik. Nagy Tamás kiemelt figyelemmel gondolja át a templomtér bútorzatát, belsőépítészeti részletképzését; azokat a részleteket, amellyel fizikailag is kapcsolatba kerül a belépő.

Dunaújvárosban a belsőépítész Lovas Pál, Sopron-németiben Göde András volt, akikkel Nagy Tamás nagyon alaposan átbeszélte, gyakran egyezettette a terveket. A balatonboglári evangélikus templomhoz egymaga készítette a padsorok, egyházi tárgyak és a korpusz terveit.

Egy padosor végleges kialakítását számos vázlat előzte meg; a szelvény-méretek pontos bekódolása begyakorlott számsorok híján, próbálgatással történt, s lett hihetetlenül eltalálva. A szándék egy olyan paraszti lóca megidézése volt, melyet régen egyszerű eszközökkel, házilag készítettek, s így részletképzése tulajdonképpen „kétdimenziós” (a tervező szavaival élve). Ehhez a karakterhez kellett pontosan kialakítani a háttámlát, a karfát, végiggondolni a sokféle változatot, hogy a végeredmény az ősi lóca ismerős érzetét közvetítse.

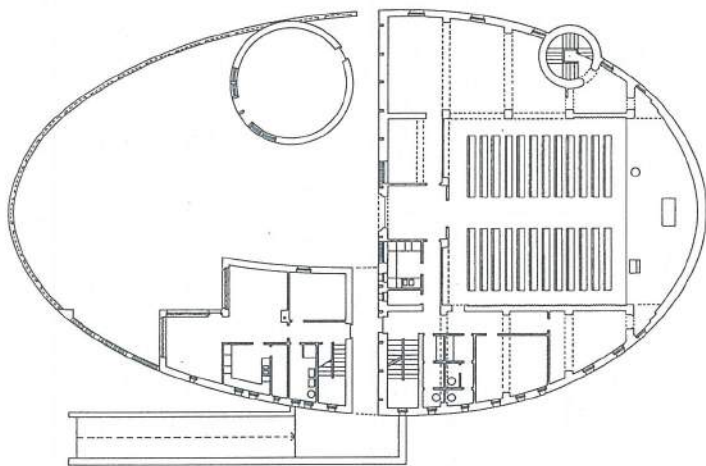
A kivitelezést kísérő jelenlét volt az egyetlen módja annak, hogy a bejárati kapu és az oltártérben lebegő feszület párbeszéde létrejöhetett. Az építész elkísérte az asztalost a fűrésztelepre; az alapos válogatás során szélezetlen gerendák is a műhelybe kerültek. A bejárati ajtó rajzolatának ötletét épp ezek a faanyagok ihlették; előbb a rajztömb lapjain próbálgatva, majd az asztalos munkapadon a tölgyfa deszkából kirakva finomodott a végleges változatig. A korpusz rögzítése többféle felvetés során közelített a megvalósult állapothoz; maga a kereszt „testisége”, ember formája korán eldöntött, tudatos választás volt, segítve a bennünk élő Krisztus felismerését.

Az építész felel azért, hogy ötleteihez milyen minőség párosul azok megvalósulásakor. Becsületesen jelen van-e, hogy az építkezés előre nem látható történéseit előnyükre fordítsa – a módosításoknak ízesülnie kell a házzal, sejtetnie kell az építész vízióit.

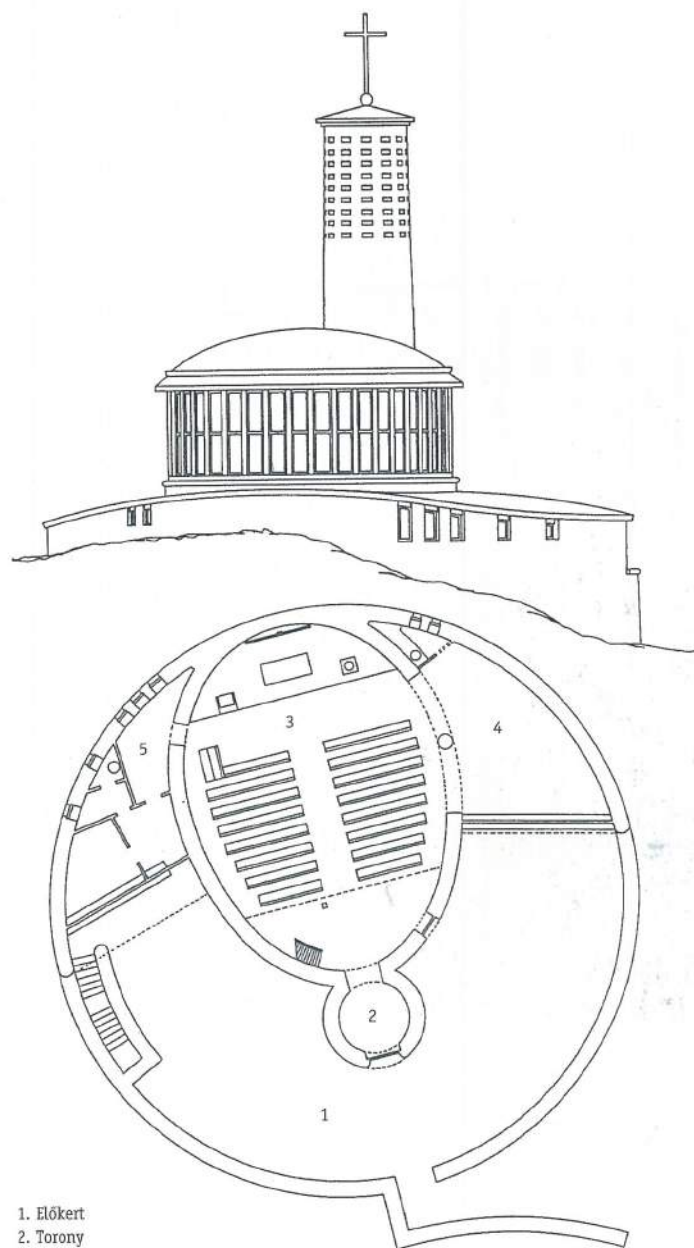
Nagy Tamás egy könyvet adott a kezembe egy szobrászról: Constantin Brâncuși-ról. Ő segített megértenem azt a fajta alkotómunkát, amit Nagy Tamás is végez. Egy szobrász kellett segítségül, egy „kéműves”, hogy érzékelhetővé váljon, mi is történik itt.

Erős önkontroll kell ahhoz, hogy az ember ne csapongjon mindenfelé, hogy csak egy ösvényt járjon be. Mindketten újra és újra meghámozzák, a végtelenségig csiszolják ugyanazt a témát, mindig újabb anyagokból bontják ki. Nem a forma primér ismételteséről van szó, hanem az egyre nagyobb rezgésszámú mondanivaló közvetítéséről.

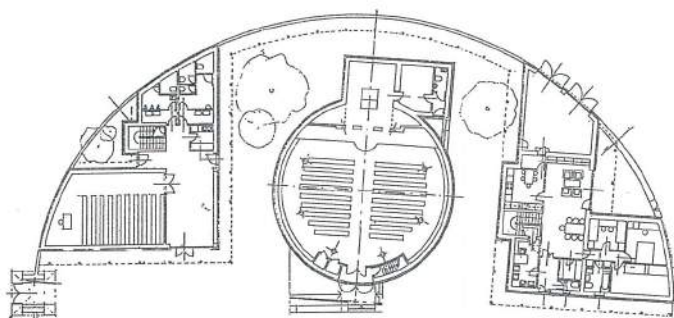
Brâncuși mindig az ember és a világegyetem metafizikus kapcsolatát akarta kifejezni, egyszerű eszközökkel, melyeket a falusi élet tiszta gondolkodásából merített. Nagy Tamás egyfajta ősképet keres (még az egyházszakadás előtti, egységben megélt időkből: valami rejtett tudatalatti emlékezetet), s ehhez az evangélikus hagyományokhoz illő, evangélikus neveltetéséből fakadó egyszerű eszközöket használ. Számára különösen fontos, hogy templomaiban a belépő értelmezhető, leolvasható jeleket találjon, hogy a megérkezés élménye a hazaérkezés, a biztonság, oldottság élményével legyen rokon; a betérő ember képes legyen kapcsolatot teremteni. A templom nemcsak az Istennel, hanem egymással történő találkozások színtere is.

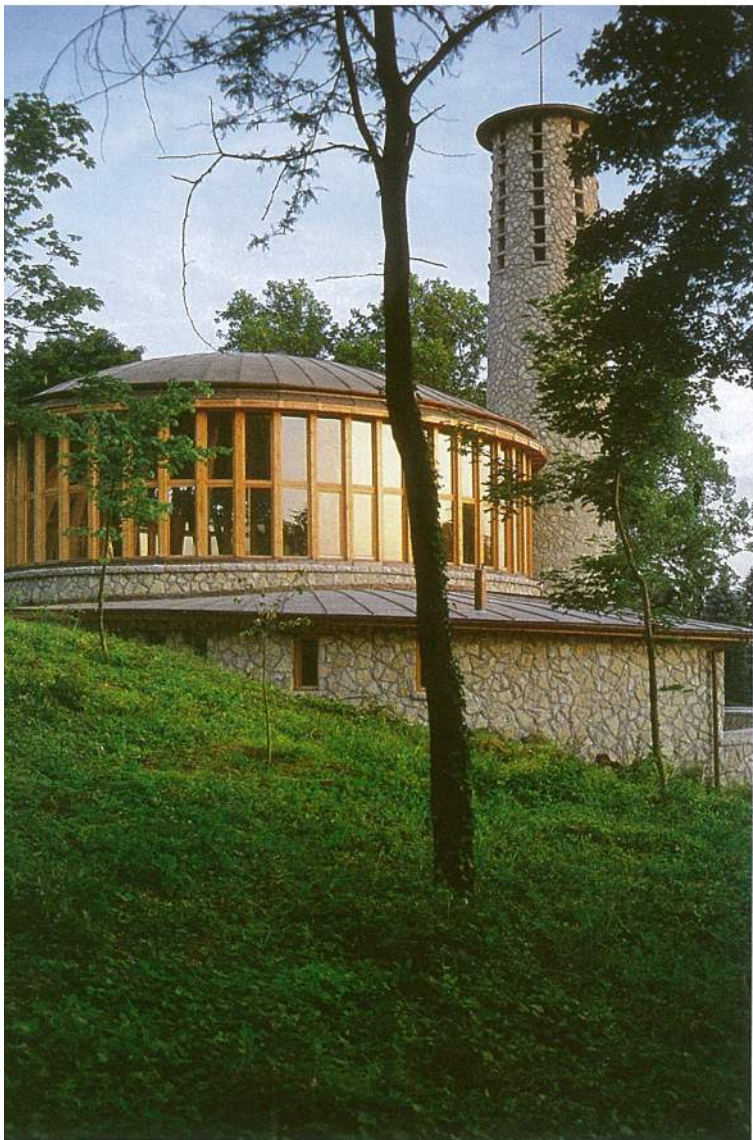
Evangélikus templom, Dunaújváros 1992–1996 /
Lutheran church, Dunaújváros

1. Előkert
2. Torony
3. Templomtér
4. Gyülekezeti terem
5. Lelkeszi hivatal

Görögkatolikus templomegyüttes terve, Szolnok 1996 /
Greek catholic church complex, Szolnok. Plan

Hiteles, belső gazdagságukból fakadóan egyedi alkotás születik mindkettőjük keze nyomán. Alkotásaikat elegáns, visszafogott mértani formák és rendkívül gondos kidolgozás jellemzi.

Bráncsi szenvedélyesen szerette a fafaragást, a vázlatokat, ötleteit legelőször fából faragta ki. Nagy Tamás épp ilyen szenvedélyesen szeret dolgozni a kiviteli terveken, kitalálni a részleteket, bekódolni a csomópontokba a ház egészével kapcsolatos élményét. Bráncsi nagyon fontosnak tartotta műveinek posztamensét, ezt minden alkalommal maga készítette. Többnyire ellenpontozza velük a finoman kidolgozott, érzéki szobrokat: rusztikus felületű, szokatlan arányú posztamensek ezek.

Nagy Tamás hasonlóan formálja a templomteret körülvevő kiszolgáló épületrészeket; különös, erősen geometrizáló tömegeket álmodik meg, ősi szimbólumokat használva komponálja a tájba. (Tetten érhető nála a korunkra jellemző transzformációs szerkesztés, mégis következetesen tartja a térszervezés ősi hagyományait – van egyfajta folytonossági szándéka: a térhierarchia átmentését, egyben átértékelését végzi.) Az előkert, a kerítés és a kapu jelentése határozott. A szimmetrikus főtömegre aszimmetrikus gesztusokkal reagáló bejárat előtetők, rámpák, lépcsők és támfalak (sosem frontálisan érkezőnk) rávezetnek, ráfordítanak a bejáratra, fizikailag is felkészítenek a templomtérbe érkezésre.

Balatonbogláron a hegyoldalon álló templom belső tere mélyen be van ásva a földbe, de ezt szinte nem is érzékeljük. Egy barlangban felerősödik a testiség, ez a tér viszont elemel a földtől. Érzékelhetően a fény van segítségére, s az a tudatos térszervezés, amely nem képez zugokat, méreténél fogva átlátható, monolit. Nincsenek titkai (ez a trükk!), tetten érhetőek gondosan válogatott eszközei.

■ KOVÁCS ÁGNES

A templom összképe dél felől / View of the church from the south

**EVANGÉLIKUS TEMPLOM, BALATONBOGLÁR /
PARISH CHURCH, BALATONBOGLÁR, 1999**

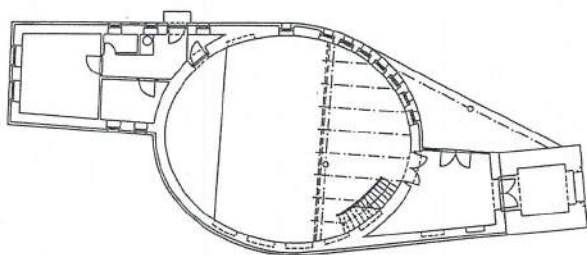
Építészet, bútortervek / Architecture, design: Nagy Tamás

Statika / Structure: Pongor László

Gépészet / Plumbing: Falusi László

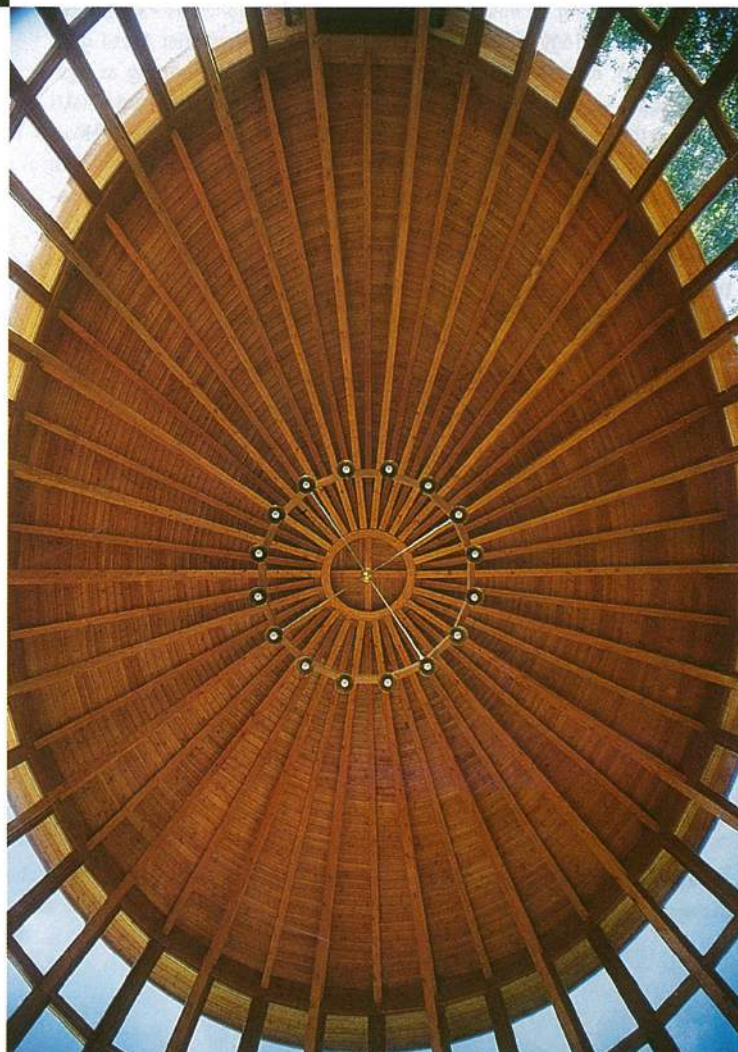
Elektromos tervezés / Electricity: Dorgai Károly

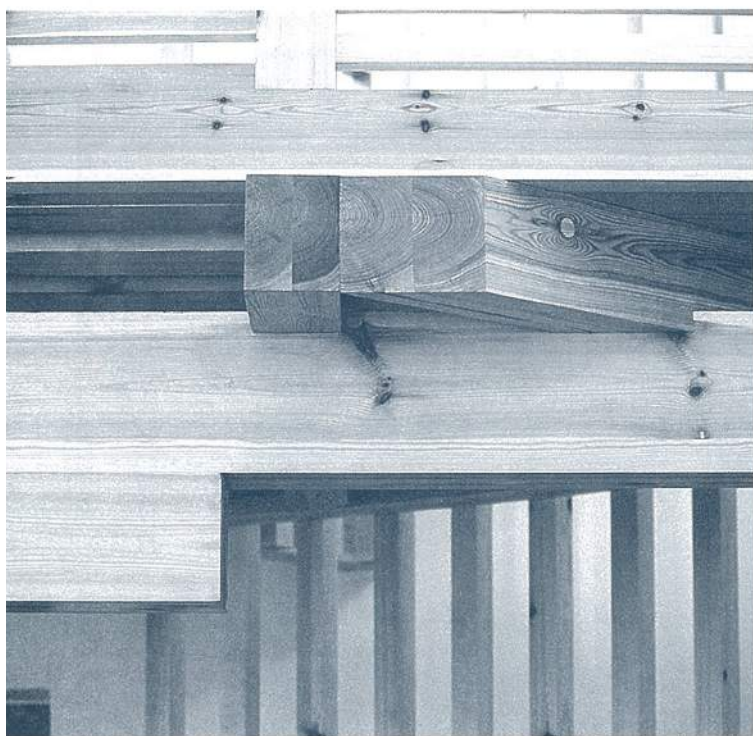
Kivitelező / Main contractor: Bérczes és Társa Kft.

Evangelikus templom,
Sopronnémeti, 1994–1997 /
Lutheran church, Sopronnémeti

Kupolaszerkezet alulnézetben /
Dome structure from below

Galéria szerkezeti részlet / Gallery, detail of the structure

The Lutheran church

turns a sacred space via preaching the Gospel.

I believe the visions of an architect become authentic in a very similar way: it is also a kind of rite, which, throughout the process of working out the details and of careful supervision while the house is being built up, echoes the procedure of Creation itself.

With both their materials and structure, houses designed by Tamás Nagy convey a specific meaning by suggesting a certain air of protection. Induced by light, alternating surfaces of brick (burnt soil) and stone invite us to communicate. Wooden furniture items imply the warmth of our homes, whilst outer doors made of oak suggest solid integrity. Tamás Nagy has paid special attention to the fittings installed in the church, and also to the delicate architectural details highlighting the interior, especially to those which people will unavoidably get into physical contact with.

In Dunaújváros it was Pál Lovas, and in Sopronnémeti it was András Göde interior designers with whom Tamás Nagy consulted thoroughly and frequently in order to come to an agreement about the finalization of his plans. For the Lutheran church located in Balatonboglár he himself executed the designs for the pews, as well as for the ecclesiastical props and the corpus.

There were several variations of designs drawn before the finalization of the pews pattern, due to the lack of a well-established numerical system the exact encoding of the size of profiles and segments was decided after a hit-or-miss method, and yet miraculously worked out. The underlying concept, that is to evoke the design of a rustic bench, a type of furniture item once home-made with very simple tools, resulted in details actually twodimensional in his own words. For this character he had to precisely shape the backboard, the arm-rest, and also finger through the wide variety of ideas in order to have a result able to communicate the familiar image of such an archaic item.

A táj, a hely, a templom...

ARNÓTH LAJOS BESZÉDE A KOTSIS-ÉRMET ÁTVÉTELÉN

A táj, a hely, a templom, az idő, az emlékezés, a mindezeket körülölelő történelem, e csodálatosan tiszta ember és architektus nem teszik szükségessé, hogy sokat beszéljek, de a szótlanúság – itt és most – méltánytalan lenne.

Ha az érmet nézem...

A tájat is látom, úgy ahogy azt már ősidők óta látták.

A boglári-fonyódi dombok, a víz tükré és párája, a Badacsony, Somogy tágassága, a Balaton-felvidék tektonikussága, a Csobánc, a Szent György hegy, a keszthelyi dombság, a tihanyi félsziget, a füredi öböl mind itt van az elmém-ben, mint ahogy mindig is benne volt középkori királyaink, a reformkori Kisfaludyak, vagy éppen a pannonkori katonák, császárok, az ide látogató császári udvar, Marcus Aurelius emlékezetében.

Ha az érmet nézem, e helyet is látom, ahol a templom meghúzódik - de mutatkozik is, szelíden, határozottan. Alkotója ismerte a hely törvényeit, megtanult bánni velük és így ő is és épülete is otthon érzik itt magukat... Nemcsak az épület véd, itt már a hely is azt teszi, véd bennünket az ember nélküli űr mérhetetlenségétől.

Ha az érmet nézem,

a templomot is látom: a saját egyszeri világát élő épületet, mely nem tartozott a kor építészeti mozgalmához, bár tudott azok létéről. Ez az építészetté tért hódított az akkori, illetve korábbi neobarokk és eklektika után, és mikor 1930-ban megjelent, a modern építészetté már általánossá vált. Megtalálta helyét az akkori magyar templomépítők – Árkay Aladár és Bertalan, Rimanóczy Gyula, Weichinger Károly templomai között, mely vonulatban ez az épület is benne foglaltatik.

Ha az érmet nézem...

az idő is vele fut. Az épület a kor építészeti vonulatának is példája. Ez idő tájt született Németországban Clemens Holzmeister temploma – az Adalbertkirche – Berlinben, Höger temploma a berlini Hohenzollerndamm, Moser Antoniuskirche-je Svábjában. Beleillik az akkori német-svájci architektúra vonulatába. Alkotója egyenrangú társa volt a kor jelentős német építészeinek: Salvisbergnek, Behrensnek, a Tautoknak, Häringnek, Tessenownak, Schmitt-hännernek. Friss élményként meggyőződéssel állíthatom ezt, hiszen a mostani XV. mesteriskolai ciklus ezévi német útján találkoztunk alkotásaikkal a napsugaras berlini őszben. Őket és Kotsis Ivánt együtt látni – semmi gondot sem okozott.

Ha az érmet nézem,

a tájhoz, a helyhez, a templomhoz időben kötődő történelmet is látom. A Trianon után magához tért országot, az erőfeszítést és akaratot, hogy a templom megépüljön. S amint megépült, rövidesen oltalmat is adjon. Nemcsak a községnek a vasárnapi istentiszteletek során, az adventi rorátékon, hanem a nagyon nehéz háborús időkben. A templom oltalmában működött itt a menekült lengyelek iskolája, de a francia foglyok is ide jártak szentmisére. E templomra gondoltam 1974-ben, mikor Le Corbusier számomra leginkább megindító épületében jártam a La Tourette-i kolostorban, Lyon mellett. Felesegemmel ott vártunk bebocsátásra. A lankás, dimbes-dombos tájat néztük, otthon éreztük magunkat. A páter jött s belőlünk kiszakadt a felismerés: ez

folytatás a 18. oldalon

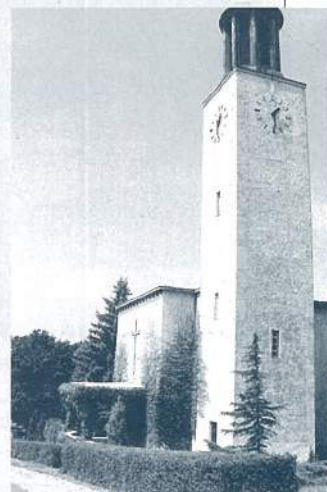

FOTO: KÜHN PÉTER

Kotsis Iván balatonboglári temploma / Church in Balatonboglár, architect: Iván Kotsis

folytatás a 17. oldalról

a vidék olyan, mint a Dunántúl, a pannon táj. A páter bólintott és közölte: tudom, nekem is olyan, ott voltam hadifogoly. Jó volt ott és én is otthon voltam ott s most itt lehetek, itt vagyunk – grace à Dieu – együtt.

Ha az érmet nézem,

az embert, az architektust is látom. Amit én találkozásként megéltem, az nagyon szerény volt. De mégis. Öreg mesterem jóvoltából – aki nála tervezett a 30-as években – együtt mutattuk be friss ipari épületeinket a vele történt országjárás alkalmából. Jó negyedszázada ennek. Magas termet, fekete kalap, egyszerűség, kimértég és báj, derű és komolyság, kíváncsiság és visszafogottság kísérte ezt az utat, s nem győztünk neki, a kíváncsi embernek a házról, a szerkezetekről, az ötletekről, az újdonságokról, az anyagokról mesélni. Estére mindnyájan feltöltötteztünk. Nem győztem őt csodálni és ugyanakkor sajnálni azt, hogy mikor én a Műgyetemre – gólyaként – 48-ban bekerültem, őt éppen akkor – finoman szólva – kitessékelték onnan, így személyesen már nem ismerhettem meg. Szimpátiámat iránta az első fizetésemből megvásárolt antikvár füzetel-könyvvél bizonyítottam magam számára: „Az olasz renaissance építőművészet homlokzatai és térrendszere” című munkájával, benne 810 sajátkezü ábrával.

A kupola építés közben / The dome under constuction

De azért munkásságát végigkísértem és róla való ismereteinket felfrissítettük az 1996-os mesteriskolás tanulmányaink során, amikor is az Építészeti Múzeumban a Kotsis Ivánra vonatkozó anyagot megtekintettük. Sokat és remekül dolgozott, európai architektus volt, része az európai vonulatnak – jóllehet nem ebben a szel-
lemben kezdett tervezni. Neobarokk volt az első munkák arculata. Hogy is kezdett?

1911-ben szerzett építészmérnöki diplomát;

1912-ben az újkori építészet tanszék adjunktusa;

1918-ban a műszaki tudományok doktora;

1920-ban az olasz reneszánsz tárgykörében magántanári képesítést szerzett.

Ilyen előzmények után változtat építészeti, alkotói felfogásán, mivel a német tanulmányút hatására szakít a történeti építészet mechanikus ismétlésével, és gondolkodásában új korszak kezdődik. Íme itt a templom... A váltás bizonyára nem volt egyszerű, de szívvel-lélekkel az újat tanította, a keze alól kikerült könyvek is erről szóltak. A templom pedig hitének és építészeti meggyőződésének sallangmentes megjelenése. Századunk magyar építészetének már többé el nem felejthető példája. Személyiségére is ez vonatkozik. Minden irányból tisztelet övezte és övezi, s kisugárzott reá a 48-as évet követő időben is. Így a tisztelet és a KÖZTI tisztessége révén tudott talpon maradni 1948 után is.

Befejezésül, utoljára de nem utolsósorban,

Ha az érmet nézem...

eszembe jut Márai „Füves könyvének” egy szigorú, rövidke fejezete. Talán meg-
hökkentő, hogy befejezésül ezt az idézetet választom, de őt én ilyennek is értéke-
lem, s ennek van mondanivalója számunkra is. Így szól e rövidke idézet:

„Szereped van, mely csak a tiéd, s ez a szerződésed Istennel. De alkatrészt is vagy a világ nagy szerkezetében, nem sokkal több és nem is jelentősebb, mint egy csavar vagy huzal, mely e végtelenül bonyolult gépezetben valamilyen mellékes és alárendelt folyamat egyik segédeszköze. Ne feledd meg soha szerepedről, mely csak a tied és személyes, s ne feledd soha, hogy nem számíatsz sokkal többet az Egész-ben mint egy alkatrész, csavar vagy huzal.”

■ ARNÓTH LAJOS

(A beszéd a balatonboglári Kotsis Iván tervezte templomban hangzott el 1999. december 15-én)

His being present throughout the whole process of execution was the only possible way of creating the dialogue between the front gate and the crucifix floating in the altar. The architect had even accompanied the carpenter to the sawmill, and, after a most careful selection, there were yet some unedged beams taken to the workshop. The design for the front door is clearly an inspiration drawn from wooden materials, first giving it a try on the pages of a drawing-block, and then on the work-bench by assembling the final variation from oak planks. Fixing the corpus as it is was a result of discussing a huge variety of proposals, gradually approaching the shape finally selected and realized, whilst the bodily shape of the crucifix itself, moulded into a human form, has been quite an early and deliberate choice, helping the viewer to recognize Christ living inside us. The architect also takes responsibility for the qualities paired off with his ideas during the execution. His decent presence is a must if he wishes to make the best of events unforeseen, and wants the unavoidable alterations to form an integral part of the whole, also suggesting his vision.

Tamás Nagy then handed me a book on Constantin Brâncuși, a famous sculptor. Thus I was able to understand what kind of creation Tamás Nagy has decided to devote himself to. He needed help and inspiration from an artist, a craftsman to get clear what is happening here.

Strong self-control is a must if we are to avoid rambling all the time and set out to follow just one of the so many paths. Both of the authors peel the same topic over and over again, chiselled to the extremes to achieve perfection, and shaping it from new and new materials. However, it is not the primary repetition of a shape, but rather the delivery of a message via higher and higher frequencies which is concerned here.

Brâncuși has always aimed at expressing the metaphysical nature of the relationship between man and the universe. For this, he applied quite simple tools and also a language obviously borrowed from the straightforward way of thinking so typical of village people. Tamás Nagy goes in search of an archaic image (some kind of a hidden, subconscious memory deriving from times lived through as an entity or oneness before the schism), and to achieve this, he has chosen simple devices coherent with his Lutheran educational background and traditions. He found it most important to show visitors

interpretable signs and signals conveying specific meanings, so that on arrival one feels as if coming home – a sensation very much resembling that of safety and relaxation. Those entering the building will be able to establish and initiate contact. Church is not only the meeting place for people searching God, it is also the place where people can meet people.

What we can see here is authentic, internal richness resulting in creations of a unique character, bearing the fingerprints of their authors, whose common trademarks are elegantly reserved geometrical designs, shapes executed with extraordinary care and attention to details.

Brâncuși had a certain passion for wood carving, and had all his sketches and concepts first carved from wood. Tamás Nagy reveals an equally passionate attitude to work on the final designs prepared for execution, experimenting with details and weaving his experiences of the whole house into a dense net of codes.

Brâncuși regarded the authenticity of his works so important that he preferred to first execute them himself. He would typically counteract his sensuously detailed sculptures of rustic surfaces and of unusual proportions.

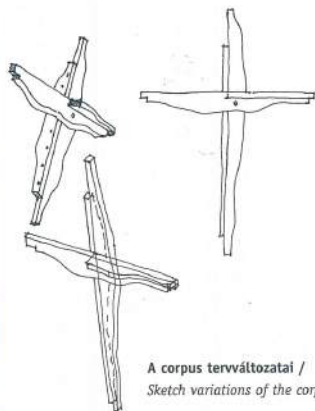
By dreaming up strikingly strange and highly geometrical bulks, Tamás Nagy has shaped the ancillary sections adjoining the church in a similar way, and managed to compose the whole of the complex into the landscape by applying archaic symbols. (This is largely due to the apparently transformational arrangement so characteristic of our age, and yet remains in keeping with ancient traditions of spatial organization dealt with consistent planning here. Thus, because of his aim for some kind of continuity, the architect fulfills the tasks of preserving spatial hierarchy for posterity alongside with its simultaneous re-evaluation.) The front garden, the fence and also the gate convey well-defined meanings. Symmetrical in structure, the main bulk of the building receives reactions from the façade marquees, ramps, stairs and buttresses in the form of asymmetrical gestures, as one can never enter the building frontally: visitors are directed and made to turn towards the entrance, thus physically prepared visitor for the minute of their arrival at the sacred centre.

Situated at the side of the hill, the church in Balatonboglár is focussed around its interior dug deep into the ground, a fact almost imperceptible for non-professionals. Whenever walking in a cave, we tend to experience physical existence. This site, however, elevates us from the ground. Light will help us all the time here, the deliberate arrangement of the place avoiding nooks and corners, ins and outs – because of its dimensions and size – is centered around a see-through structure monolithic in character. Its only secret is that it does not keep any thing a secret from us, whilst carefully selected devices and media applied here are ever so physical and fairly easy to trace.

■ ÁGNES KOVÁCS

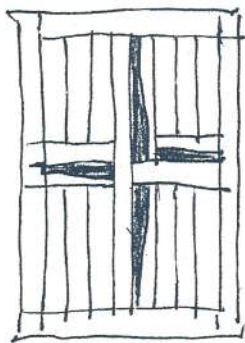

Belső részlet a galériával /
Interior detail with the gallery

A corpus tervváltozatai /
Sketch variations of the corp

Az Úr asztala a corpussal /
Altar with the Corp

Ajtó vázlata / Sketch of the door

Bejárat kapu részlete /
Detail of the entrance

Belső nézet a gyülekezeti terem felé /
Interior view towards the community room